

STIG STRÖMHOLM:

Bastiljen i granskogen

Visst har den franska revolutionen påverkat utvecklingen i Sverige. Det är emellertid svårt att peka ut speciella samhällsområden som direkt eller avgörande präglats av revolutionsförloppet.

Snarare gav det revolutionära skeendet pregnanta formuleringar åt idéer, ibland också sakligt radikala lösningar på problem, som visserligen för det allra mesta var kända och redan föremål för bearbetning men som på detta sätt dramatiskt hölls upp i ljuset.

SvT:s artikelserie om franska revolutionens inverkan på utvecklingen i Sverige startade i häfte 2/89.

Intet europeiskt land har undgått att påverkas av den stora franska revolutionen: det händelseförlopp på den offentliga scenen som inleddes i Frankrike på våren 1789, som höll detta en gång märkligt enade land i ett tillstånd av permanent, dolt eller öppet inbördeskrig i tre mansåldrar, som förmådde kasta tunga molnskuggor och utlösa våldsamma oväder i ytterligare ett par-tre generationer och som möjligen, eller rentav sannolikt, idag, i teknologismhällets, välfärdssamhällets, informationssamhällets konturlösa ideologiska apati, börjat klinga ut och blivit kejserlig-socialistisk teater och pajaseri.

Påverkats har vi således alla, på det ena eller andra sättet. Sverige är givetvis inte något undantag. I mångt och mycket framstår impulsernas art och inriktning som en fråga om tid: när, under revolutionsförloppet, kom ett land i avgörande beröring med det nya Frankrike? Det är självfallet också ett spørsmål om hur: idépåverkan, invasion eller något som kan påstås ha varit en befrielse? Viktiga är det egna tillståndet just då, intellektuell närhet eller distans till det gamla Frankrike, den revolutionära regimen och slutligen restaurationens franska blandregim.

Skulle man försöka färglägga en europakarta med ledning av de svar som de här hastigt skisserade frågeställningarna skulle leda till, skulle resultatet bli ett mycket brokigt lapptäcke. Där den revolutionära entusiasmens, den unga republikens Frankrike, mötte missförhållanden, förtryckta minoriteter eller områden, där den traditionella feodala splittringen börjat framstå som förlamande, där kunde den expansiva republikens arméer mötas med en entusiasm, som ledde till varakti-

Stig Strömholm är rektor för Uppsala Universitet.

ga resultat på det rättsliga, politiska och ekonomiska planet. Holland och kanske allra främst Belgien — då österrikiska Nederländerna — är goda exempel. Där den tidigt uppträdande franska imperialismen, på lokalplanet förmedlad av plundrande generaler och trångbröstade men arroganta franska administratörer och kommandanter, ger de bestämmande intrycken, kunde organisatoriska och ekonomiska konsekvenser bli djupgående och varaktiga; på det ideologiska området var bekantskapen i gengäld för det mesta en effektiv kur mot revolutionära yra. Stora delar av Tyskland (Rhenlandet, det kortlivade konungariket Westfalen) illustrerar en sådan utveckling. I länder med stark nationell egenart och stort ideologiskt avstånd från kejsardömet — Spanien är det klaraste exemplet — ledde mötet till oförsonlig konflikt. I stater med utpräglad konstitutionell tradition — Storbritannien — kunde initial sympati för vissa av de strävanden som dominerade 1789—1790 slå över i djup och länge framtidsbestämmande fiendlighet, när revolutionsförloppet spårat in på de vägar som markerades av Tuileriernas stormning och septembermorden.

Nödvändiga preciseringar

När det gäller att försöka göra sig en realistisk föreställning om Sveriges inställning och om revolutionens betydelse för den svenska 1800-talsutvecklingen, är tre preciseringar nödvändiga. Först och främst skall — den bland frankocentriska franska iakttagare mer än bland svenskar envist uppträdande — föreställningen att revolutionsofficeren, kejsarlige marskalken *Bernadotte* förmedlat några revolu-

tionära impulser kort och bestämt avförras. Så var aldrig fallet; i den mån Karl XIV Johan förmådde utöva ett inflytande av annat slag än som följde av en kraftfull personlig utrikespolitik och ett likaledes personligt regemente i löpande regeringsbestyr, var hans inflytande konservativt.

En andra precisering: när man i svenskt offentligt liv konstaterar förslag, åtgärder eller kritik, som förefaller att kunna föras tillbaka på franska idéer, är det viktigt att försöka identifiera dem som härrörande från en visserligen starkt franskpräglad men likväl till spridning och verkningar allmäneuropeisk (och i stor omfattning ursprungligen engelskinspirerad) *upplysningsdiskussion* eller från själva det idésortiment som bröt igenom vid och under åtminstone någon tid framfördes inom ramen för själva det revolutionära förloppet.

Vidare: revolutionshändelserna avslötes i sinom tid, låt vara etappvis och visst inte fullständigt, av först det napoleonska konsulatet och kejsardömet, därefter restaurationens konstitutionella monarki. Under alla dessa tre skeden var och förblev Frankrike Europas folkrikaste och i mångt och mycket också dess "modernaste" stat. Den industriella revolutionen i England, som gav öriket ett avsevärt försprång i ekonomisk potential jämfört med det allttjämt väsentligen agrikulturella Frankrike, var till en början inte tillnärmelsevis lika uppmärksammas som de franska politiska händelserna; dessutom räknade Storbritannien drygt tredjedelen av Frankrikes befolkning vid denna tid; Frankrike framstod som den ledande stormakten, åtminstone fram till det avgörande nederlaget vid Waterloo i juni 1815. Om Sverige tog djupt intryck av

idéer, som vi vid första påseende identifierar som, eller utan någon utredning betecknar som "revolutionära", kan det mycket väl visa sig att det i själva verket var lösningar från restaurationstiden som fått detta namn. På åtskilliga sätt tedde sig säkert de sista bourbonernas tid i Frankrike för svenska iakttagare som mer hanterlig, mer lik den egna scenen och bättre ägnad att efterföljas än de stormiga revolutionsregimerna och det barbariskt storslagna första kejsardömet. Att spåra influenser kräver alltid noggrannhet; här är det särskilt viktigt att förfara med omsorg.

Tegnér och Geijer

Två svenska reaktioner på allra högsta intellektuella nivå må utnyttjas som allmänna inledningar; det är den unge Tegnér och den åldrande Geijers.

Tegnér diskuterar revolutionen ingående i sitt stora tal vid reformationsjubileet 1817. Hans analys förtjänar att återges med en viss fyllighet. Helt allmänt tenderar Esaias Tegnér att bli underskattad som iakttagare och kommentator av sin samtids politiska förlopp. Han såg inte lika djupt som Geijer, han saknade dennes historiska lärdom, han ägnade väsentligt mindre tid än sin landsman åt diagnoser och tolkningar av samtidshistorien. Det kan emellertid ifrågasättas om han inte såg minst lika *klart*; mindre livsduglig än Geijer var han inte beredd att låta sig luras av anslående utslätande optimistiska synteser.

Geijers kommentar är en ren historisk ögonblicksbild. Genom sin direktet säger den mycket om vad man kanske kan kalla den psykologiska mottagnings-

beredskapen i det gustavianska Sverige inför revolutionen sedd som oväntat dramatiskt händelseförlopp.

"Det sistförflutna århundradet" — så inleder Tegnér det centrala avsnittet i sitt berömda tal vid reformationsjubileet 1817 — "det sistförflutna århundradet prisade sig själv såsom ljusets och fullkomlighetens tidevarv. Det såg med förakt ned på nästan alla föregående tider såsom barbariska och fördomsfulla." Den unge lundaprofessorn fortsätter med en analys av 1700-talets ledande idéer; även med våra dagars mått är det på en gång en nyanserad och en skarpsynt och träffande framställning. Det är utan entusiasm som Tegnér kritiskt nagelfar upplysningstiden: "man måste göra sanningen sin rätt", snärtar han till, "även om det sker i dåligt sällskap". I ett sammanfattande omdöme placerar han in den franska revolutionen i dess ideologiska sammanhang. Det heter: "Den gamla ridderliga drömmen om folkens ära förklarades antingen rent av för ett hjärnspöke, eller uttyddes den så, att den var detsamma som deras ekonomiska välstånd. I historien beräknades allt, liksom på ett handelskontor, efter vad det inbragte; och en spinnhusinrättning eller en tröskmaskin skattades i sig själv högre än Alexanders äventyrliga tåg till Indien eller Karl den XII:s onyttiga segrar. Sålunda hade man i allt solida tänkesätt; och inbegreppet av hela denna vishet kallade man med ett gemensamt namn för *upplysning*. I dess sken uppväxte och mognade det adertonde århundradet; ett vidunderligt träd med ihålig stam och med maskstungna frukter; men i trädets topp visade sig slutligen, såsom en blodröd krona, den franska revolutionen."

Tegnér's jubelfesttal 1817 uttrycker ett

tidigt svenskt försök att tolka revolutionens utdragna och komplicerade händelseförlopp. Tegnér ser det som det dramatiska resultatet av en utveckling, i vilken total och allomfattande materialism urholkade livsträdets stam, lät masken frodas i frukten och slutligen slog ut i ett slags demonisk, oväntad och onaturlig krona.

Tegnérns analys är i och för sig ett exempel bland många: så snart händelserna i Frankrike kommit på något avstånd inledde historiker i hela världen en tolkning och granskning som alltjämt pågår och som i år, tvåhundra år efter de händelser som brukar räknas som revolutionsutbrottet, nått en särskild intensitet.

Sjutton år efter jubelfestalet utkom Geijers "Minnen"; den lärde och lysande författare som där blickar tillbaka på sitt liv är inte mer än 51 år gammal; även om man beaktar de förändringar som sedan dess har inträtt i fråga om åldrandet och åldrandets villkor var det inte en gubbe; det finns ingen anledning att tillskriva något i framställningen en gammelmanstens idyllisera.

"Det är besynnerligt", skriver Geijer, "att blott föra med sig det grundligaste intryck av lycka från 80- och 90-talen i förra seklet, då världen skakades i sina grundfästen, så att den bävar än. Man kände det ej i den nämnda ändan av världen, eller betraktade skådespelet såsom jag eld-kvastarne ur smedjeskorstenen. Krig och välvningar på vederbörligt avstånd låta njuta sig som en efterrätt vid en middag. Märkligt, vad man då kan utstå. Man känner vid det förskräckligaste blott en ansats av hjältemod. Förskräckta voro vi ej. De vackra talen i franska nationalförsamlingen, så mycket som därav genljöd långt bort i skogen, gjorde oss ett oändligt nöje.

På blodscenerna trodde vi ej stort, emedan de alldeles ej passade till orden; och jag minnes ännu, huru en av våra hederliga grannar talar om Robespierre (ännu ej diktator) såsom en förföljd man av dygd, som ej fick vara i fred. — Då kom över oss, såsom ett åskslag ur klar himmel, Gustav III:s mord. Jag erinrar mig det, som vore det i går — hur den förskräckliga nyheten träffade oss vid bordet — hur första fasan gjorde rum för tårar — hur vi gråtande trängde oss omkring vår förträfflige faders knän, och hur hans ögon och händer upplyftades mot himmelen. Ännu tycker jag mig höra den dageliga dödsringningen."

Geijercitatet illustrerar väl inte blott trögrikligheten — om man så vill den samhällseliga fantasins begränsningar — i de långsamma kommunikationernas förindustriella Europa utan också de konkreta och närliggande händelsernas massiva överlägsenhet i styrka och färg jämfört med de avlägsna förloppen och abstrakta idéerna. Tegnérns analys är visserligen en bland flera, men det finns anledning — redan på grund av talarens unika position i 1810- och 1820-talens svenska intellektuella debatt — att betrakta hans synsätt som symptomatiskt för en generation.

Tyskinfluerad kritik

När man skall gå vidare för att försöka översiktligt kartlägga revolutionens svenska ekon på olika områden, är det viktigt att skilja på momentana, ofta starka men i längden som det skulle visa sig ytliga och övergående effekter å ena sidan, reellt djupverkande influenser å den andra. Självfallet fanns det svenska miljöer som betydligt starkare än Geijers Värmlands-

patroner drogs med av eggande tal och eldande fanfarer från revolutionens Frankrike, främst de tidiga revolutions-årens idealistiska och i handling ännu måttfulla samhälle men också den senare republiken, på dess segerrika missionståg i Europa, och åtminstone den unge Napoleon, innan den kejsrerliga masken stelnat i rovlysten imperialism. Johan Henrik Kellgrens klart uttalade sympati för revolutionen, andra och mer försiktiga gustavianers likaledes påtagliga beredvillighet att hälsa det nya Frankrike som upplysningsidéernas förverkligande är bekanta; likaså minns man de radikala uppsalastudenter i kretsen kring Benjamin Höijer — juntan — som ännu mot 1790-talets slut svärmade för de revolutionära idéerna. Säkert fanns långt in på 1800-talet mer tystlåtna och diskreta sympatisörer i olika kretsar; revolutionen var ju till sin innebörd mångtydig nog för att, särskilt på betryggande avstånd, kunna identifieras med så skiftande strömningar i det samtida Sverige som den konstitutionella adelsoppositionen mot Gustaf III, den kvardröjande borgerliga mössoppositionen, vissa intellektuella kretsars voltairianism (och fysiokratism) liksom mer allmänt reformatoriska och tidiga liberala idéer.

Det kan å andra sidan inte förnekas — och detta måste nog vid ett försök till allsidig bedömning bli den givna utgångspunkten — att tyskinfluerade, i princip konservativa och i varje fall gentemot revolutionen och det napoleonska väldet starkt kritiska strömningar kom att bli de starkaste i det tidiga 1800-talets Sverige. Det var, sammanträngt uttryckt, dessa strömningar som hörde den närmaste framtiden till när Sverige gick in i den efternapoleonska fredens nya värld för att

förverkliga programmet att genom fredligt arbete återerövra Finland inom de egna gränserna. Det är symptomatiskt att den upsaliensiska juntans andlige ledare Benjamin Höijer dock gjorde sin främsta insats som filosof genom att introducera Kants filosofi i Sverige. Förhållandet ger föranledning till ett påpekande — en varning mot förenklingar i de idéhistoriska sammanhang som här diskuteras. Kant — vars kritik mot vissa av upplysningsidéernas mer primitiva grundantaganden kom att i resultat, om också inte i avsikt, ge traditionella trosföreställningar och värderingar en gott och väl halvsekellång tidsfrist vid universiteten — var en entusiastisk iakttagare av revolutionens inledande skede. Andra för svensk opinions- och idealbildning betydelsefulla tyska författare, såsom Goethe och Schiller, stod likaledes länge positiva till det revolutionära Frankrike; i Goethes fall avlöstes denna positiva inställning med tiden av en starkt kritisk hållning.

Med nödigt förbehåll för de nyanser som här endast kunnat antydvas var emellertid redan omkring sekelskiftet en djupgående vindkantring på väg i ledande svensk opinion. Det är den omsvängningen som den ursprungligen gynnsamt stämde Esaias Tegnér, länge också napoleonbeundrare, på ett balanserat sätt ger uttryck åt i sitt jubelfesttal.

1809 års regeringsform

Vid första påseende kan det onekligen se ut som mer än en händelse att Gustaf III i sin sista statskupp 1789 till bondeståndets favör genomförde vissa privilegieutjämningar, som kort därefter skulle få sin väsentligt mer radikala motsvarighet i

Frankrike. Något annat idémässigt samband än det allmänna beroendet av upplysningstidens idéer kan emellertid inte spåras. Det svenska utgångsläget, politiskt, ekonomiskt och socialt, var ett helt annat än det franska; 1789 års reformer kom från överheten men innebar också det praktiska tillmötesgåendet av konkreta anspråk som den svenska allmogen haft möjlighet och förmåga att formulera på egen hand.

På samma sätt hör det ideologiska sambandet mellan revolutionens konkreta idéer och lösningar och vad som skulle kunna förväntas vara det revolutionära inflytandets främsta uttryck i svenskt offentligt liv – 1809 års regeringsform – vid närmare granskning hemma på ett mycket högt abstraktionsplan. Det förefaller alltsomallt berättigat att påstå, att 1809 års författning med övervägande sannolikhet skulle ha sett ut så som den kom att bli även om den franska revolutionen inte inträffat. Idéstoffet var redan för handen i svensk och europeisk debatt, och de institutionella lösningarna var trots allt vid rådande politiska och sociala förhållanden i huvudsak givna oberoende – i varje fall inte under positivt beroende – av revolutionens konstitutionella idéarsenal.

Begränsad rörelsekapacitet

Det är inte min avsikt att här försöka leda i bevis att den franska revolutionen skulle ha varit betydelslös för Sverige, att den helt enkelt skulle ha passerat utan verkningar. Så var självfallet inte förhållandet. Vad som däremot synes viktigt, i klarhetens intresse, är att betona dels gemenskapen mellan centrala "revolutionära" idéer

och allmänt spritt och känt ideologiskt tankegods i det utgående 1700-talets Europa, dels det höga abstraktionsplanet. Med detta är sålunda inte sagt, att det skulle ha varit utan betydelse att en viss samhällelig lösning med rötter i 1700-talets (eller äldre) idédebatt upptagits i det revolutionära idé- och tillämpningsförrådet. Tvärtom är det uppenbart att den ifrågavarande lösningen ofta eller oftast därigenom fick både en konkretion och en prestige, som naturligt nog inte tillkom andra, endast diskussionsvis framförda förslag. Den kunde därmed lättare bedömas och accepteras eller avvisas. Det får dock heller inte glömmas, att revolutionen också kunde "smitta ned" även ganska måttfulla idéer och förslag som av det skälet inte längre kunde diskuteras som realistiska handlingsmöjligheter.

Att från dessa utgångspunkter bedöma svenska lagstiftningsåtgärder eller svenska administrativa anordningar för att försöka utpeka några som "resultat", eller "påverkade", av revolutionen skulle kräva ett historiskt detaljarbete som inte kan företas här. En gissning, på ojämnt underlag, är emellertid att en sådan genomgång skulle ge tämligen blygsam utdelning. Det fattiga förindustriella Sverige hade begränsad samhällelig rörelsekapacitet. Man tog gärna det man kände till och visste vara praktikabelt. Radikala innovationer stupade ofta både på de politiskt dominerande gruppernas vid behov mycket effektiva försvar för egna positioner och deras allmänna trögrörlighet. Det är symptomatiskt att inte ens de dramatiska katastrofernas år 1809 ledde till mer ingripande förändringar i statskicket än de grundlagar som då tillkom; jämför man samtida verkligt "revolutionsinspirerade"

konstitutioner med den svenska, med dess kärleksfullt detaljerade regler till skydd för den militära och civila byråkrattens positioner, är skillnaderna påfallande. I sista hand utgjorde såväl samhällets som framför allt det allmännas svaga och samtidigt utpräglat trögrörliga ekonomi ett avgörande hinder för sådana förändringar som kunde innebära organisatoriska och innehållsmässiga ambitionshöjningar. De resurstillskott som enstaka näringar — koppar- och järnhanteringen — liksom krigsbyte, tullintäkter och rena subsidier i sin tid hade givit den svenska stormakten och därigenom skapat förutsättningar för en mer aktiv och rörlig offentlig verksamhet kunde inte längre påräknas. Sällan torde Sverige ha stått lika obevekligt inför sin lott som perifert och ekonomiskt sent utvecklat agrarland som efter 1809. Den period som då inleddes blev en imponerande återhämtnings- och konsolideringsperiod, men marginalen för kostsamma nyheter var och förblev mycket smal. Få enskilda händelser belyser väl bättre landets ställning — i absoluta tal och i relation till den europeiska omvärlden — än att en privatman, den franske marskalken och fursten Jean-Baptiste Bernadotte av Ponto Corvo, förväntades kunna med sin enskilda förmögenhet reellt förbättra rikets statsfinansiella läge och det framtida skattetrycket.

Beundran för förvaltningsapparaten

Det område där det naturligen borde finnas särskilt starka skäl för att söka revolutionära inflytelser är det konstitutionella. Det har nyss konstaterats, att något direkt nyttjande av fransk politisk erfarenhet från 1789–1804 inte låter sig iakttagas.

Som *konstitutionellt* experiment måste ju revolutionen redan 1809 betecknas som ett misslyckande, även om man i vittnesbörd från tiden inte sällan stöter på uttryck för en tämligen naiv och orealistisk syn på den kärna av militärdiktatur som den napoleonska statsapparaten till sist innefattade. Det är följaktligen påtagligt, att det vid denna tid är just *apparaten*, snarare än vare sig politisk ledning eller ideologi, som väcker de flesta svenskars beundran (ungefär som det tyska rikets civila och militära förvaltning på ett sakligt "ingenjörsmässigt" sätt attraherade många allmänintresserade men principiellt och ideologiskt likgiltiga svenskar ett århundrade senare). Unga officerare, diplomater och resenärer i allmänhet imponerades av den moderna, effektiva och rationella förvaltningsapparat som fransmännen hade byggt upp såväl i sitt eget land som i de delar av Europa där de kom att härska under tolv-femton år. Det är inte svårt att förstå, att detta glansfulla stormaktsmaskineri tycktes utgöra en annan värld än den sömriga prost- och länsmansvischa man lämnade bakom sig uppe bland enbackarna. Dragen av ofrihet och förkvävande centralism i det napoleonska kasernbygget såg man sällan; att det till viss del byggde på utsugning av ett tributpliktigt Europa såg man heller inte.

Om det sålunda år 1809 var förvaltning och armé snarare än politiskt system som yngre inflytelserika svenskar beundrade i det efterrevolutionära Frankrike, var det just på dessa områden som det egna landets resursknapphet och folkfattigdom lade avgörande hinder i vägen för en reell imitation. Man hade inte råd, helt enkelt, och därvid blev det. Det skall för övrigt tilläggas, att inte heller den beundrade

franska statsapparaten var ett revolutionens barn; det är klart, att den radikala brytningen med det förflutna åren 1789–1795 gjorde det möjligt att snabbt och effektivt genomföra en rad av de rationaliseringsåtgärder som monarkien i själva verket mycket länge arbetat för men helt enkelt inte orkat med främst på grund av de privilegierades motstånd. Napoleon kunde fortsätta med de raska greppen, men bortser man från vissa (delvis endast terminologiska) detaljer, framträder på många områden strukturer från *ancien régime* under de republikanska och kejsarliga fasaderna. Den nyttiggjorda *erfarenheten* kom regelmässigt därifrån, inte från de korta revolutionsåren.

Den centrala konstitutionella fråga som 1809 års grundlagfäder lämnade olöst och där diskussionen sålunda fortsatte efter grundlagverkets fullbordan var *representationsfrågan*. Här hade Frankrike inte mycket att ge; först ett par årtionden in på 1800-talet, efter den bourbonska restaurationen, började fransk politisk och parlamentarisk erfarenhet att kunna erbjuda studieobjekt av intresse, och då i fråga om det politiska arbetets teknikaliteter snarare än dess principer.

På administrationens och krigsväsendets område skulle det dröja åtminstone ett halvt århundrade till innan det svenska samhället uppnått den ekonomiska bärkraft och den rörlighet som gjorde det möjligt att på allvar överväga lösningar från de stora europeiska staterna. Här skulle emellertid de franska influenserna bli kortlivade. Efter 1870 blev den tyska dominansen bland utländska förebilder massiv.

Code Napoléon

På det andra område där det finns skäl att gå något närmare in på revolutionens möjliga betydelse för Sverige — *den allmänna lagstiftningens* — kan man i huvudsak sammanfatta utvecklingen på liknande sätt. Den lagkommitté som på begäran av ständerna vid 1809–10 års riksdag tillsattes av Kungl. Maj:t och vars främsta produkt var civillagförslaget 1826 arbetade otvivelaktigt under starkt inflytande från de stora revolutionära lagverken, främst *Code civil* (som ju slutfördes och utfärdades först 1804, tack vare Napoleons energiska insatser, varför lagen inte utan visst fog under såväl första som andra kejsardömet officiellt benämndes *Code Napoléon*). Det finns starka argument för att betrakta den slitstarka, alltjämt i förvånande stor omfattning gällande *Code civil* som revolutionens främsta bestående resultat. Under hela det stormiga franska 1800-talet förblev denna den civila och borgerliga samhällsordningens klippa den fasta punkten i franskt offentligt liv. "Den var vår verkliga författning", är ett berömt ord av en ledande fransk jurist vid 100-årsjubileet 1904. I *Code civil* finns några av revolutionens huvudprinciper konkret uttryckta: äganderättens helgd, fideikommissförbudet (en av de få importprodukterna i svensk rätt: *nybildning* av fastighetsfideikommiss förbjöds 1810), den lika arvsrätten för alla syskon, det borgerliga äktenskapet, den liberala och individualistiska avtalsläran.

Genom lagkommittén fick dessa idéer och lösningar officiella förespråkare i svensk debatt. Med tiden silade också mycket, om också långt ifrån allt, in i vårt samhällsskick. När detta är sagt, måste emellertid två reservationer göras, som i

hög grad reducerar *revolutionens*, den revolutionära politikens och omdaningens, anspråk på att sålunda ha påverkat svenska förhållanden.

Först och främst har det senaste århundradets rättshistoriska forskning klargjort, att den s a s autentiskt revolutionära andelen i reformverket här snarast är ännu mindre än på administrationsområden. Skulden både till kunglig lagstiftning från 1600-talets mitt och framåt och till den gamla regimens domare och rättsvetenskapsmän, med 1700-talsjuristen Pothier som dominerande gestalt, är väsentligt större än den officiella historieskrivningen i Napoleons och de tre första republikernas Frankrike ville medge.

För det andra: lagkommitténs förslag avvisades. Den svenska lagstiftaren accepterade endast en bråkdel av 1826 års lösningar; några återkom i omarbetat skick under de närmaste årtiondena, andra införlivades aldrig med den svenska rättsordningen. Skälen för denna inställning varierade från område till område, men tyngst vägde otvivelaktigt — förutom det allstädes närvarande kroniska sega motståndet från en byråkratisk organisation som försvarade sina revir — den tyska historiska skolans starkt dominerande inflytande i intellektuellt ledande svenska kretsar under perioden 1810—1840. Mot detta förenade motstånd förmådde den tidiga liberalismen inte i grund förändra den svenska lagstiftningen. Att debatten berikades och att framtiden på vissa punkter förbereddes är klart, även om man också här måste konstatera att de verkligt genomgripande juridiska moderniseringsåtgärderna i det sena 1800-talets Sverige i hög grad stod under det tyska in-

flytande som med år 1870 återkommit i förstärkt form.

Ett specialgebiet inom det offentliga livet, som inte bör helt lämnas åt sidan, är *kyrka, universitet och skola*. Att revolutionen inte fick någon betydelse för den svenska kyrkan är klart; förhållandena i utgångsläget var helt enkelt alltför olika för att något inflytande skulle ha varit möjligt. Även i övrigt blev influenserna på det religiösa livets område försumbara; när så småningom vissa blygsamma reformer i riktning mot ökad tolerans genomfördes (t ex konventikelplakatets upphävande och liberalisering av reglerna om mosaiska trosbekännare), kan man snarare tala om en allmäneuropeisk rörelse på upplysningssidéernas och liberalismens grund; indirekt, som ett moment i denna rörelse, har revolutionen sin plats.

I fråga om universitetsväsendet och skolan kom det svenska reformarbetet tidigt genom lysande företrädare för den tyska idealismen och svensk konservatism — Geijer är det främsta namnet — att på det hela taget ske oberoende av franska idéer. När det gäller framför allt universitetet, torde det vara berättigat att alljämt vara tacksam för detta; om det är något område, där den napoleonska regimens centralism och militäriska styrmetoder visade sig mindre lyckade, var det utan tvivel det högre utbildningsväsendet. Något annorlunda låg det till med läroverken. Obligatorisk folkskola fick Sverige nästan ett halvt århundrade tidigare än Frankrike.

1864 års näringsfrihetsförordning

Ekonomisk liberalism, frihandel och upphävande av skråsystemet — hela det re-

formverk som mynnade ut i 1846 års fabriks- och hantverksordning och kulminerade i 1864 års näringsfrihetsförordning — är på samma sätt som den civilrättsliga reformrörelsen uttryck för ett samhällsarbete i vilket revolutionen självfallet erbjuder exempel på vissa snabba och långa steg framåt i den sedan länge bestämda färdriktningen (och där kejsardömet tog lika snabba och långa steg tillbaka). Som nationalekonomiskt program var näringsfriheten äldre; med särskild kraft företrädde den av fysiokraterna, och under Frankrikes *ancien régime* blev skråordningarna, låt vara kortvarigt, upphävda av Turgot 1776. Den berömda Edentrakten från 1786 innebar fö ett omfattande frihandelsavtal mellan Frankrike och England; dess negativa verkningar på viktiga franska näringsgrenar brukar nämnas bland de missnöjesanledningar som bidrog till revolutionens utbrott. Det förtjänar påpekas, att det under 1800-talets första hälft på många områden utpräglat "moderna" Preussen redan 1810 började en nedmontering av den merkantilistiska epokens regleringssystem. I England hade näringsfrihet i praktiken länge varit förhärskande. Att i denna komplicerade utveckling framhålla de beslut och åtgärder som tillkom i Frankrike under själva det revolutionära skedet 1789–1799 är knappast motiverat.

Inspirerade radikala lösningar

Exemplifieringen från några särskilt viktiga områden får härmed räcka. Att fränkänna franska revolutionen all betydelse vore säkerligen en grov överdrift. Över-

drivet vore emellertid lika säkert också att utpeka det ena eller andra fältet för samhälllig verksamhet i Sverige såsom "direkt" eller "avgörande" präglad av revolutionsförloppet, revolutionsskedet och de lösningar som därvid formades. Ville man söka karakterisera revolutionens roll för det stycke svensk historia som tidsmässigt och innehållsmässigt kan sägas höra hemma i en — generöst tilltagen — påverkningszon, förefaller det rimligt att beskriva saken så att det revolutionära skeendet gav pregnanta formuleringar åt idéer, ibland också sakligt radikala lösningar åt problem, som visserligen för det allra mesta var kända och redan föremål för bearbetning men som på detta sätt dramatiskt hölls upp i ljuset, om man så vill eldskenet, på Europas största, av ålder mest beundrade eller åtminstone uppmärksammade skådeplats. Till det uppseendeväckande, lockande eller skrämmande — men under alla förhållanden starkt suggestiva — i denna hantering av centrala samhällsfrågor hörde att den ägde rum i nya former, kännetecknade av bred offentlighet och att den på ett likaledes nytt sätt, som sammanhänge med offentligheten och massornas aktiva deltagande, innefattade en förtätning av idéer och principer till nya symboler och slagord med stark och som det skulle visa sig varaktig känslomässig appell. En så mäktig vitalitetsexplosion kan aldrig avskrivas som betydelselös. Det kan emellertid sägas ligga i sakens natur att vid en lidelsefri granskning på behörigt avstånd i tid och rum de direkta verkningarna visar sig mindre än när eldskenet ännu var synligt.